

Utjecaj razvoda roditelja na ponašanje djeteta

Kardum, Tea

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:192470>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education -
Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

PREDMET: PROBLEMI U PONAŠANJU DJECE

TEA KARDUM

ZAVRŠNI RAD

**UTJECAJ RAZVODA RODITELJA NA
PONAŠANJE DJETETA**

Petrinja, prosinac 2015.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
Petrinja**

PREDMET: Problemi u ponašanju djece

ZAVRŠNI RAD

KANDIDAT: Tea Kardum

TEMA NASLOVA ZAVRŠNOG RADA: UTJECAJ RAZVODA

RODITELJA NA PONAŠANJE DJETETA

MENTOR: Izv.prof.dr.sc. Siniša Opić

Petrinja, prosinac 2015.

SADRŽAJ

1.UVOD.....	1
1.1. Predmet istraživanja.....	1
1.2. Struktura rada.....	1
2. ULOGA OBITELJI U RAZVOJU DJETETA.....	2
2.1. Roditeljski odgojni stilovi.....	4
2.2. Učinci teorije privrženosti.....	5
3.SOCIOEMOCIONALNI RAZVOJ DJETETA.....	7
4. KONCEPT PARTNERSKIH ODNOSA.....	10
5. SKLAPANJE BRAČNE ZAJEDNICE.....	12
5.1. Utjecaj bračnih procesa na koncepciju braka.....	12
5.2. Realizacija bračne kvalitete i bračnog zadovoljstva.....	15
6. RAZVOD BRAKA I UZROCI ZA RAZVOD BRAKA.....	17
6.1. Emocionalna prilagodba djeteta na razvod roditelja.....	19
6.2. Učinci razvoda na dijete.....	21
6.3. Djetetove reakcije na razvod roditelja.....	24
7. STUPNJEVI RAZVOJA DJETETA TIJEKOM RAZVODA.....	26
8. PSIHOLOGIJA U DJETINJSTVU.....	27
8.1. Razvoj psihosomatskih bolesti.....	28
8.2. Razvoj psihijatrijskih poremećaja.....	29
8.3. Depresivni poremećaj.....	30
9. ZAKLJUČAK.....	33
LITERATURA.....	34

SAŽETAK

U ovom radu naglasak se stavlja na ključnu ulogu zdrave funkcionalne obitelji za skladan socioemocionalan i psihofizički razvoj djeteta. Život djeteta u neskladnoj konfrontnoj obitelji koja često za krajnji ishod ima razvod roditelja, negativno se manifestira na njegov razvoj. Razvod roditelja se prikazuje i kao konačno pozitivan ishod u realizaciji bračnih sukoba. Stresno i traumatično iskustvo koje na dijete utječe te na koje ono reagira može dovesti do razvoja bolesti i poremećaja već od najranije dobi.

Ključne riječi: razvj djeteta, obitelj, brak, bračni sukobi, razvod roditelja, bolesti, poremećaji

SUMMARY

In this thesis the emphasis is put on the crucial role of the healthy functional family for a harmonious socioemotional, as well as a physical and mental development of the child. The child's life in the inharmonious confronting family whose final outcome is the divorce of parents, is negatively manifested on its development. The divorce of parents is also shown as a final positive outcome in the realization of marital conflicts. Stressful and traumatic experience of the child affected and to which it responds could lead to the development of diseases and disorders from an early age.

Key words: child development, family, marriage, marital conflict, parental divorce, diseases, disorders

1.UVOD

U radu će biti riječi o emocionalnom sazrijevanju djeteta kroz interakciju s roditeljima te važnosti emocija u daljnjem razvoju pojedinca. Prikazuju se učinci odgojnih metoda roditelja te utjecaj bračne nestabilnosti na harmoničan razvoj djeteta. Prilagodba djeteta na razvod roditelja te njegovo ponašanje i reagiranje razmatraju se u ovom radu. U radu se prikazuje razvoj određenih bolesti i poremećaja kao produkt razvoda roditelja.

Ovaj rad je strukturiran u 9 povezanih cjelina. U prvom djelu Uvodu, iznosi se struktura rada. Drugi dio pod nazivom *Uloga obitelji u razvoju djeteta* razmatra odgoj roditelja kao prediktor uspješnog djetetovog realiziranja u kasnijoj dobi i prikazuje djetetovu privrženost roditeljima te učinke privrženosti za njegov daljni razvoj. U trećem djelu govori se o *Socioemocionalnom razvoju djeteta* te ključnoj ulozi prepoznavanja, razvijanja te usmjeravanja emocija unutar obitelji te prema drugima. U četvrtom djelu *Koncept partnerskih odnosa* govori se univerzalnoj potrebi stupanja pojedinca u odnose te o ponašajnim razlikama između muškaraca i žena prilikom prekida odnosa. U petom dijelu *Sklapanje bračne zajednice* ističe se utjecaj bračnih procesa na samo postojanje braka te realizacija bračne kvalitete i bračnog zadovoljstva kroz različite faktore. U šestom dijelu *Razvod braka i uzroci za razvod braka* navode se tipovi razvoda braka, učinci koje razvod braka ima na dijete, djetetova emocionalna prilagodba na sam čin braka te njegove reakcije i ponašanja. Prikazuje i oblike ponašanja roditelja koji su neprikladni u danoj situaciji. U sedmom dijelu *Stupnjevi razvoja djeteta tijekom razvoda* prikazuje se djetetovo moguće prenapeto razvijanje kao posljedica razvoda braka. Govori se o spolnim i rodnim ulogama u načinu nošenja sa razvodom roditelja. U osmom dijelu *Psihopatologija u djetinstvu* navode se razvoji bolesti i poremećaja praćeni razvodom roditelja od najranije dobi te njihovim uzrocima i tretman liječenja.

Zaključak je prezentiran u devetom dijelu.

2.ULOGA OBITELJI U RAZVOJU DJETETA

Obitelj je dinamička struktura sa svojim određenim pravilima i zakonima koji za pojedinca predstavljaju zajednicu. Najvažnije pravilo svake obitelji jest poštivanje osobe kao ljudsko biće koje zaslužuje i treba ljubav, toplinu i sigurnost. Njezin oblik te vrijeme trajanja mijenja se sukladno važnosti za pojedinca. Potrebe i želje koje proizlaze iz pojedinca mijenjaju se pa shodno s time on odlučuje koliko će svog vremena provesti unutar neke obitelji te kada i u kojem trenutku će ju napustiti. Isto tako njegova potreba za vraćanjem i održavanjem ili prekidanjem odnosa s drugim članovima obitelji ovisit će o njegovim osobnim motivima i potrebama. Rađanjem djeteta unutar obitelji događaju se velike i važne promjene (Čudina Obradović i Obradović, 2006).

Oduvijek je poznato da obitelj utječe na dijete od njegove najranije dobi. Život djeteta od samog rođenja oblikuju roditelji, a s time i sliku koju dijete o sebi stvara. Slika roditelja o djetetu odražava se na sliku o samome sebi. Kako dijete vidi sebe te kako se osjeća upravo je odraz ponašanja osoba koje se za njega brinu. Majčina ljubav i briga od najranije dobi reflektira se na dijete i na njegovo poimanje samoga sebe kasnije u životu (Bradshaw, 1999). Sve što dijete do treće godine svoga života proživi postavlja temelje o tome kako će doživljavati ljude oko sebe te to ujedno ovisi i o tome u kakvom će se okruženju razvijati (Wallerstein i Blakeslee, 2006).

Za djetetovo psihofizičko funkcioniranje, njegov tjelesni, kognitivni i socioemocionalni razvoj bitna je zdrava i poticajna obitelj te čista i uredna okolina u kojoj svi članovi pridonose očuvanju obiteljskog okoliša (Čudina Obradović i Obradović, 2006). Unutar svake funkcionalne obitelji zdrave roditeljske uloge služe kao uzor djetetu. Roditelji djetetu pružaju uvid kako biti muškarac ili žena, otac ili majka, kako uspostaviti prisan odnos te kako biti funkcionalno biće (Bradshaw, 1999).

Kompetentno roditeljstvo je prije svega osjetljivo na potrebe djeteta, njegove razvojne mogućnosti i sposobnosti u svrhu njegovog zdravog razvoja. Razvojni zadatci potiču razvoj emocionalne sigurnosti, socijalne kompetencije te intelektualnih postignuća djeteta (Cummings i Cummings, 2002). Pozitivan efekt na dijete svakako imaju tople riječi, ljubav, podrška i potpora dok s druge strane

pretjerana kontrola, zanemarivanje, nedostatak ljubavi i topline pridonose teškoćama i problemima kod djece (Vulić Prtorić,2002).

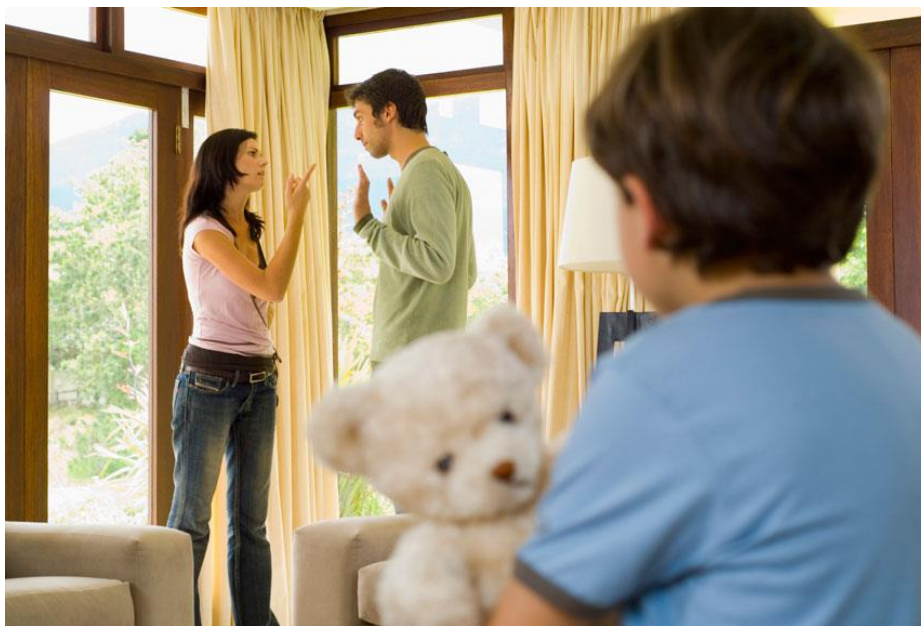
Slika1.Prikaz roditeljske privrženosti u zdravoj funkcionalnoj obitelji

Izvor: www.pixabay.com

U funkcionalnim obiteljima, u kojima se problemi rješavaju i uočavaju odmah, promiče se sloboda, dijalog i jednakost, potiče se komunikacija, potiče se dijete na razvijanje želja i potreba te ukazuje na vlastitu vrijednost; dijete će izrastati u zdravo kompetentno biće. Jedino zdrave funkcionalne obitelji sa zdravim roditeljskim pogledom na život te uspješnim vlastitim ostvarenjem mogu doprinijeti kompletnom razvoju djeteta na svim razinama (Bradshaw, 1999).

Rizičnom obitelji se smatra ona koja pridonosi nepovoljnom razvoju djeteta pružajući negativno emocionalno okruženje sa čestim sukobima te neskladnim funkcioniranjem članova obitelji (Čudina Obradović i Obradović, 2006).

Osim negativnog emocionalnog okruženja disfunkcionalne obitelji ne zadovoljavaju u potpunosti niti osnovne potrebe poput razvijanja osjećaja vrijednosti, prisnosti, povezanosti, osjećaja odgovornosti, osjećaja radosti, poticanja, ohrabrivanja te razvoja duhovnog temelja.

Slika 2. Prikaz narušenih odnosa te izravno djetetovo participiranje u neskladnoj disfunkcionalnoj obitelji - Izvor: www.womensday.com

2.1. Roditeljski odgojni stilovi

Zdravi i skladni međusobni odnosi između oca i majke pridonose zdravoj okolini u kojoj će se dijete razvijati. Način na koji će dijete odgajati oblikuje njegov temeljni nazor, stvaranje slike o sebi samom. Dvije su osnovne dimenzije roditeljskog odgojnog stila, a to su roditeljska toplina i roditeljski nadzor. Različiti odgojni stilovi formiraju dijete već od najranije dobi života, a dijelimo ih na: autoritaran, autoritativan, permisivan i zanemarujući (Čudina Obradović i Obradović, 2006).

Maccoby i Martin (1983) navode kako je autoritativan (demokratski-dosljedan) odgojni stil prediktoran za razvoj uspješnog djeteta jer nalaže roditeljima da postavljaju granice svome djetetu i provode nadzor (njihova je uloga savjetnička), ali bez isključivanja ljubavi i topline, s mnogo razumijevanja i objašnjavanja. Roditelji postavljaju velike zahtjeve na svoje dijete i usmjeravaju ga njihovom rješavanju potičući njegovu radoznalost, znatiželju, kreativnost, motivaciju (Čudina Obradović i Obradović, 2006). Osnovu čitavog odnosa čini prihvatanje i razumijevanje komunikacija i izražavanje osjećaja, što dovodi do razvoja spontane

djece koja slobodno izražavaju mišljenje (Maccoby i Martin, 1983). Jedna istraživanja navode da je autoritativan stil roditeljskog odgoja najpoticajniiji stil odgoja za razvoj emocionalnih sposobnosti kod djece (Brajša-Žganec i sur., 2014), te se ujedno smatra da je autoritarni odgojni stil sa previsokom razinom kontrole i nadzora te premalo topline, potpore i podrške najnepovoljniji odgojni stil za razvoj emocionalne inteligencije (Vučenović, 2009).

2.2. Učinci teorije privrženosti

Teorija privrženosti jedna je od najutjecajnijih teorija u području odnosa između roditelja i djeteta dojenačke dobi te prikazuje kako taj odnos utječe na emocionalne sklonosti i obrasce (Oatley i Jenkins, 2003). Teorija se bazira na bliskim odnosima roditelj-dijete te kreće od postavke da dijete u najranijoj dobi treba razviti privrženost s barem jednom osobom koja se o njemu brine u svrhu zdravog socijalnog i emocionalnog razvoja (Brajša-Žganec, Lopižić i Penezić, 2014). Oblik odnosa roditelj-dijete koji se aktivira u trenutku kada dojenče doživljava neku vrstu prijetnje smatra se evolucijskim gledištem odnosa. Privrženost koju dijete razvija s majkom koja mu je psihološki veoma bitna zadržava ju u njegovoj blizini prvih nekoliko godina. Istraživanje je pokazalo da na djetetov stil privrženosti utječe majčino reagiranje na njegovu uznemirenost.

Ukoliko dijete plačem doziva majku koja ne reagira dijete će naučiti da njegov plač nema učinka te će se osjećati bespomoćno i nesigurno. Ako se takva ponašanja majke nastavljaju te ona ne odgovara na njegov zov za pomoć dijete će se osjećati nezaštićeno te će izgraditi nepovjerenje (Wallerstein i Blakeslee, 2006). Kroz različite situacije koje kroz život doživljava sa svojim roditeljima, dijete izgrađuje model koji mu govori da li svome roditelju u trenucima straha može vjerovati ili ne. Ukoliko dijete očekuje da roditelju može vjerovati, a što je roditelj ujedno i pokazao dijete će se osjećati sigurno za istraživanje svijeta i učenje novih vještina te stjecanje iskustava (Bowlby, 1971).

Utvrđena su tri različita stila privrženosti (Ainsworth i sur., 1978):

- Sigurna privrženost – nastupa kod dojenčadi koja su u strahu kada njihova majka nije u blizini no vrlo se lako smire kada se ona pojavi

- Ambivalentna privrženost – nastaje kada se roditelj koji je bio odsutan vrati, dijete želi biti u njegovoj blizini no pokazuje ljutnju te ga se ne može utješiti
- Izbjegavajuća privrženost – nastupa kod djece koja nakon odsutstva roditelja te njegovog povratka ne žele ostvariti interakciju

Stil privrženosti koji se formira u dojenačkoj dobi djeteta djeluje kroz čitav život pojedinca te određuje emocionalne veze koje pojedinac stvara tokom života. Rana privrženost koju dijete stvara sa svojom majkom omogućuje mu stvaranje modela o sebi i drugima te utječe na njegova očekivanja, interese te ponašanja prema drugima (Brajša-Žganec i sur., 2014).

Kafetsios (2004), ističe da stil privrženosti koji je usvojen u djetinjstvu utječe na emocionalne sposobnosti pojedinca kroz različite faze razvoja, odnosno da je sigurno usvojena privrženost u djetinjstvu u svezi s višom emocionalnom inteligencijom.

3 . SOCIOEMOCIONALNI RAZVOJ DJETETA

Osnovne potrebe svakog pojedinca bez kojih ne može postojati čine ga funkcionalnim ljudskim bićem (Bradshaw, 1999). Uloga i važnost emocija u životu čovjeka neupitnog je karaktera. One su prvi prepoznatljivi segmenti koji kreiraju čovjekovu ličnost te se javljaju već u najranijoj dječjoj dobi. Dijete se rađa s fiziološki utemeljenim osnovnim emocionalnim osobinama ili sklonostima koje mogu biti veće prema pozitivnim ili negativnim emocijama. Emocionalna znanja započinju se usvajati u roditeljskom okruženju gdje obitelj predstavlja primarnu sredinu za adekvatnu psihosocijalnu prilagodbu djeteta te se nastavlja kroz cijeli život u različitim socijalnim interakcijama (Carr, 1999).

Tijekom odnosa s drugom djecom te u odnosima s roditeljima, dijete postupno uči prepoznavati te usmjeravati svoje vlastite emocije, gdje roditelji usmjeravaju svoje dijete na socijalno prihvatljive oblike izražavanja emocija (Brajša-Žganec i sur., 2014). Dijete uči u kojoj mjeri i na koji način ih izraziti, koje emocije treba prikriti te kako uskladiti svoje osjećaje s osjećajima drugih. Smatra se da su emocije jednim dijelom naslijeđene, a da se isto tako razvijaju pod utjecajem roditeljskog odnosa od najranije dobi djeteta (Čudina Obradović i Obradović, 2006).

Emocije možemo opisati kao vrstu psihičkih procesa koja odražava odnos čovjeka prema svemu što ga okružuje te prema svojim vlastitim postupcima, ponašanjima i akcijama. Veoma su bitne za razvoj socijalne interakcije s drugim ljudima koja će ujedno ovisiti o trenutnom stanju pojedinca, te kako se on u određenom trenutku osjeća. Isto tako emocije imaju veliku ulogu u procesu stvaranja i upravljanja socijalnim odnosima (Lebedina Manzoni, 2007).

Različitim utjecajima izložen je socioemocionalni razvoj djeteta uključujući prije svega genetsko naslijeđe, zatim psihičke osobine roditelja te neke traume koja se dogodila u najranijem djetinjstvu (Kendall, 2000). Pokazatelj dobrog emocionalnog stanja djeteta je djetetova sposobnost kontroliranja širokog spektra emocionalnih doživljaja te njegova prikladna reakcija na određene situacije (Brajša-Žganec i sur., 2014).

Izrazito je važno da se djetetu od najranije dobi prenose emotivna iskustva te inzistira na intenzitetu emocija (Laniado, 2006). Duboko emotivan odnos čini osnovu oslonca

koja za dijete predočava ne samo fizičku potporu i oslonac nego i psihičku podršku. Taj „stil oslonca“ veoma je bitan jer na temelju toga dijete uči da bez straha može ovisiti o osobama iz svoje okoline za svoju dobrobit te u trenucima sreće i zadovoljstva intenzivirati svoje emocije. Pozitivna sjećanja na ta iskustva nazivaju se sigurnim temeljem kojem se dijete u nuždi uvijek vraća (Bowlby, 1971).

Emocionalna regulacija je sposobnost pojedinca da ovlada samim sobom u određenim situacijama te da nauči upravljati svojim osjećajima. To je zapravo vještina svakog pojedinca koju treba naučiti kako bi se mogao obraniti od neugodnih i neželjenih emocija te kako bi mogao izražavati svoje osjećaje u skladu s kulturom i pravilima u kojoj živi. Obuzdavanje svojih emocija te usmjeravanje na način koji neće ometati vlastito funkcioniranje bit je emocionalne regulacije (Čudina Obradović i Obradović, 2006).

Emocionalna inteligencija je sposobnost koja je djelomično biološki određena te ujedno i relativno stabilna stoga pojedinci koji u ranijoj dobi imaju slabo usvojenu emocionalnu inteligenciju u kasnijim etapama razvoja teško usvajaju emocionalne vještine (Brajša-Žganec i sur., 2014). U obiteljima u kojima se o osjećajima ne razgovara, a sukob samo promatra te se o njemu ne govori; niti se dijete ne uči kako se suprostaviti argumentima, a pravila ponašanja te izražavanje emocija nameće jači autoritet; dijete nema mogućnost razviti emocionalnu inteligenciju (Thompson, 1998). Nedovoljna razvijenost emocionalnih kompetencija te socijalnih vještina glavni su pokretači za razvoj agresivnog ponašanja u školama te u svijetu općenito (Goleman, 1997).

Salovey i Mayer (1990) smatraju da je emocionalna inteligencija skup sposobnosti koje bi pojedinca trebale usmjeriti točnijoj procjeni i izražavanju vlastitih emocija te procjeni tuđih emocija koje bi mu pomogle u planiranju životnih postignuća. Isto tako pretpostavljaju da emocionalno kompetentno dijete upravlja svojim djelima, mislima i osjećajima na fleksibilan i prilagođen način u različitim životnim kontekstima.

Salovey, Mayer i Caruso (2000) smatraju kako je emocionalna inteligencija povezana s roditeljskom toplinom te ima pozitivne učinke ukoliko je ona pozitivna, a negativno sa socijalnom anksioznošću i depresijom djeteta.

Neki autori smatraju da za razvoj emocionalne inteligencije važnu ulogu ima temperament koji karakteriziraju ponašajne i emocionalne kvalitete pojedinca, a on je i djelomično naslijeđen. Također navode roditeljsku figuru kao bitan čimbenik za razvoj emocionalne kompetencije djeteta koji trebaju regulirati količine stresa malog djeteta kako se u kasnijoj razvojnoj fazi ne bi razvio anksiozan i reaktivan temperament djeteta (Nelson i Bosquet, 2000).

Za razvoj emocionalne inteligencije važna je okolina u kojoj se dijete razvija, interakcija između roditelja i djeteta te metode koje roditelj koristi u odgojnom stilu. Jasna uloga roditelja i djeteta, djetetova odgovornost uz emocionalnu toplinu roditelja, poštivanje djetetovih potreba te iskazivanje ljubavi bitni su činioci pozitivnog autoritativnog odgojnog stila. Rezultati istraživanja pokazuju da je za razvoj emocionalne inteligencije bolje biti strog ali pravedan i dosljedan roditelj nego popustljiv i preblag (Herz i Gullone, 1999).

Letina (2007) u svojim ispitivanjima pretpostavlja da majka u puno većoj mjeri utječe na razvoj emocionalne inteligencije kod djeteta nego otac. Razloge navodi u prisnosti djeteta s majkom od najranije dobi, njezinom vremenu provedenom s djetetom, njezinom obraćanju djetetu, njezinoj ulozi zaštitnika te pružanju emocionalne potpore. Rezultati njegovih istraživanja navode da postoji povezanost u emocionalnoj inteligenciji između djeteta i majke dok s ocem nije pronađena značajna statistička povezanost.

4. KONCEPT PARTNERSKIH ODNOSA

Svaki pojedinac ima izrazitu, univerzalnu potrebu za pronalaženjem svoga mjesta, svoje svrhe, mjesta pripadanja. Zbog te potrebe za drugim ljudima koja ga neprekidno pokreće pojedinac stvara veze koje utječu kako na njegovu dobrobit tako i na cijelu vrstu. Ljudi imaju potrebu za stvaranjem emocionalnih veza s drugim ljudima, a relativna snaga te iste potrebe je povezana sa dobi i spolom. Veze koje pojedinac stvara sa ljudima, a pogotovo bliske veze između partnera temelji su današnjeg društva (Baumeister i Leary, 1995).

Iako se sama struktura te shvaćanje i funkcioniranje obiteljskih zajednica i ljubavnih veza mijenjala kroz vrijeme, partnerski odnos i sklapanje braka i dalje su najčešći društveni okvir kojem dvoje ljudi teži kako bi potvrdili postojanje bliske veze između njih (DeGenova, 2008).

Bliska veza koju partnerski odnosi stvaraju može se protumačiti kao snažna i dugotrajna međuovisnost koja se proteže kroz različita životna područja, uključujući izgrađenu intimnost te ostvaren seksualni odnos (Brajša-Žganec i sur., 2014).

Često je kriva pretpostavka s kojom partneri ulaze u veze i odnose odlučujuća za razočarenje i neuspješne interakcije. Za dobre i zdrave partnerske odnose prediktorna su realna očekivanja i umjereni kriteriji pojedinca, u svrhu zdravog razvoja odnosa. Način na koji se parovi nose sa sukobima unutar odnosa važan je prediktor za stvaranje dugoročne veze. Uspjeh partnerskog odnosa ostvaruje se postizanjem ravnoteže međusobnih interakcija te emotivne razmjene (Brajša-Žganec i sur., 2014).

Današnji koncept ljubavne veze složenije je strukture nego što se prije poimalo. Od životnog se partnera prije svega očekuje pružanje sreće, njegovo djelovanje u svakodnevnim situacijama te unošenje užitka i zadovoljstva u iste. Potreba za slobodnim prostorom koja je svakom pojedincu prijeko potrebna treba biti osigurana, isto kao i podrška i oslonac u svim teškim i kriznim životnim situacijama. Od životnog se partnera očekuje potpuno prihvaćanje, duboko razumijevanje te strastveni seks.

Pojedinci kroz partnersku zajednicu pokušavaju osigurati psihičku ravnotežu, ostvariti identitet te pružiti emocionalnu sigurnost i toplinu (Brajša-Žganec i sur., 2014).

Kada dođe do prekida veze, postoje razlike između muškaraca i žena. Čini se da žene na prekid reagiraju puno bolje od muškaraca te nakon prekida doživljavaju više osobnog rasta (Colburn, Lin i Moore, 1992). Također žene općenito doživljavaju više pozitivnih emocija te pozitivnih promjena (Brajša-Žganec i sur., 2014).

Na Odsjeku za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Željka Kamenov i Aleksandra Huić sprovele su projekt prekida ljubavnih odnosa na prelasku u odraslu dob. Dobiveni podatci su prikazali kako se žene i muškarci s obzirom koje strategije koriste prilikom prekida uglavnom ne razlikuju. Značajne razlike se nisu prikazale niti u manipulaciji partnera, korištenju pozitivnog tona u komunikaciji, u stupnju izbjegavanja i korištenju komunikacije na daljinu, niti u smirivanju partnera te korištenju strategija eskalacije i strategija deeskalacije partnera. Jedina iznimka bile su strategije koje su više koristile žene nego muškarci, a očituju se u direktnoj konfrontaciji partneru (Brajša-Žganec i sur., 2014).

5. SKLAPANJE BRAČNE ZAJEDNICE

Bračna zajednica je glavni sastavni dio obiteljskog dinamičnog sustava konstruiranog od sastavnih dijelova unutar kojeg postoje određena pravila i zakoni. Ako je odnos roditelja u toj zajednici zdrav i funkcionalan dijete ima priliku odrastati punim kapacitetom.

Institucija braka se u suvremenom svijetu doživljava na različite načine, ovisno o zemlji u kojoj se brak sklapa. Da je Hrvatska među zemljama u kojima se brak cijeni te da oko 80% uzorka smatra kako brak u Hrvatskoj nije zastario, navodi u svome istraživanju Baloban i njegovi suradnici (2005).

Pojedinci koji sklapaju brak smatraju da je njegova važnost velika te da o kvaliteti braka ovisi koliko će ta institucija zaživjeti zadovoljavajući mnoge potrebe pojedinca kako za pripadanjem tako i za zajedništvom, zaštitom, intimom i sigurnošću. Intimni bračni procesi unutar zajednice konstatiraju se kao dugotrajne emocije čija se jačina tokom vremena mijenja, te su važni za održivost stabilnih bračnih odnosa i kvalitetu braka. U bračne procese svrstavaju se: intimni i spolni odnosi u braku te seksualno ponašanje, vjernost i odanost partnera, komunikacija između partnera, ljubav i preljub u braku, ljubomorno ponašanje partnera te bračni sukobi (Čudina Obradović i Obradović, 2006).

5.1. Utjecaj bračnih procesa na koncepciju braka

Danas se ljubav i brak smatraju nerazdvojn timer pojmovima gdje je ljubav upravo glavni razlog za sklapanje braka uzevši u obzir da su se do početka dvadesetog stoljeća smatrali odvojenima. Određena očekivanja zvana romantični mit koncipirana su poput nerealnih očekivanja i zabluda o ljubavi, intimnosti i seksualnom ponašanju koje je tipičnije za žene te za starije i slabije obrazovane pojedince. Utvrđeno je da prihvaćanje romantičnog mita utječe na ponašanje partnera u braku te da stvara poteškoće u partnerskim odnosima (Roda, Martinez-Ingo i Yela, 1999).

Intimni odnosi u braku za koje je specifična kvaliteta prisnosti i bliskosti središnji su pojam partnerskih odnosa koji mogu ali i ne moraju obuhvaćati spolni odnos. Intimnost je specifičan doživljaj složen odmješavine osjećaja razumijevanja,

prisnosti, pripadanja i zajedništva s partnerom jer upravo intimnost najviše određuje stabilne i skladne odnose partnera te djeluje na bračnu kvalitetu i stabilnost braka te na životno zadovoljstvo i na sreću supružnika. I intimni kontakti važan su prediktor za životno zadovoljstvo, a pomanjkanje intimnosti pridonosi različitim bolestima, među ostalima depresiji i visokom krvnom tlaku (Ornish, 1998).

Bez razumijevanja partnera te dobrog komuniciranja kao jednog od bračnih procesa koji ujedno predstavlja važno područje partnerskih odnosa nema intimnosti koja je temelj bračnih odnosa, pa stoga loša komunikacija stvara nesporazume među partnerima što često može rezultirati sukobima. Sva istraživanja pokazuju da je komunikacija kod muškaraca natjecateljskog karaktera zato što ih se već u ranom djetinjstvu potiče na natjecanje i hijerarhijski odnos u obitelji čime žele postići neovisnost i dominaciju, dok žene kroz komunikaciju žele uspostaviti odnos i što veću intimnost što ih se uči u djetinjstvu (Olson i DeFrain, 2003).

Odanost odražava namjeru da se u braku ostane bilo zbog uvjerenja u brak kao društvenu instituciju koja je nepovrediva, bilo zbog financijske sigurnosti ili zbog emocija prema partneru. Bračna odanost pojedinca bit će veća što je veće njegovo bračno zadovoljstvo, a s time i bračna kvaliteta.

Preljub partnera postojao je tijekom povijesti u svim društvima, te je često bio osuđivan. Preljub se kategorizirao kao zločin za koji ne postoji opravdanje te osoba koja ga je počinila etiketirana je kao bolesna osoba ili osoba s poremećajem (Bell, Turner i Schwartz, 1975). I današnje suvremeno društvo osuđuje preljub te ga smatra štetnim za obiteljske odnose i brak općenito, pa tako i provedeno istraživanje u Hrvatskoj prikazuje kako 75% uzorka građana smatra da je vjernost partneru od iznimne važnosti za uspješan brak te taj isti uzorak ljudi smatra da za preljub ne postoji nikakvo opravdanje (Baloban i Črpić, 2000).

Jedno od teorijskih objašnjenja preljuba smatra se teorija privrženosti koja govori o prirodi povezanosti djeteta od najranije dobi (između 6. mjeseca i 3. godine) sa svojim roditeljima o čemu će ovisiti daljnje djetetovo ponašanje u odnosima u kasnijoj zrelijoj dobi. Ako je dijete razvilo sigurnu privrženost ono će kasnije u odnose ulaziti emocionalno zrelo, vjerovati će partneru te neće imati potrebu za prevarom, no isto tako ne razvijena sigurna privrženost djeteta u odrasloj će dobi

rezultirati nepovjerenjem te mogućnošću pojedinca za preljub, površnom odnosu s partnerom te smanjenom doživljaju bračnog zadovoljstva (Miller i Fiskin, 1997).

U većini zemalja bračni seksualni odnosi dopušteni su kao uobičajeno ponašanje partnera i kao takvo ne privlače znanstvenu pozornost, no istraživanja pokazuju da su ti odnosi pa tako i seksualno ponašanje partnera u braku od iznimne važnosti, pogotovo ako postojeći problemi imaju razornu moć djelovanja na brak i na odnose u njemu (Čudina Obradović i Obradović, 2006). Istraživanje koje je provedeno na uzorku stanovnika Hrvatske pokazalo je da 93,8% ispitanika smatra da su dobri seksualni odnosi u braku važni za bračnu kvalitetu (Baloban i Črpić, 2000).

U temelju svake ljubomore jest potreba da nekome budemo potrebni pa se stoga ona definira kao emocionalna reakcija koja se javlja kada pojedinac koji nešto posjeduje smatra da će to izgubiti, da će izgubiti odnose s nekom osobom i da će njegovo mjesto zauzeti netko treći. Kao i u slučaju preljuba i ovdje možemo govoriti o teoriji privrženosti kao jednoj od teorija nastanka ljubomore. Teorija socijalne razmjene te teorija međuovisnosti pretpostavljaju da partneri ulaskom u brak ulažu u svoje partnerske odnose, ali da istodobno dobivaju određene emocionalne nagrade, gdje će se ravnoteža ostvariti ako su partneri podjednako nagrađeni i ako podjednako ulažu u odnose. Neravnoteža može dovesti do pojave sumnje, frustracija te na kraju ljubomore (Burgess i Huston, 1979).

Sukob je neizbježan gotovo u svakom braku, o njegovoj jačini te trajanju ovisi ponašanje partnera te dolaze li partneri iz emocionalno skladnih ili narušenih brakova. U skladnim brakovima netrpeljivost i negativizam su rjeđi, sukobi su kraći, a ujedno nema niti agresije, dok u narušenim brakovima svaki mali problem može biti okidač za sukob, koji se brzo pojačava i teško zaustavlja. Pojedine odrednice kao što su osobine partnera i okruženje u kojem partneri žive bitne su za učestalost i snagu bračnih sukoba. Pojedinci osobina kao što su hostilitet, kritiziranje te potreba za dominacijom bez obzira na rod često izazivaju sukobe kako bi pokazali agresiju te svoju želju za stalnom dominacijom (Fincham, 2003). Šire okruženje u kojem supružnici žive utječe na snagu bračnih sukoba, jer sve što se u izvanjskom svijetu događa uključujući i odnose s drugim ljudima partneri donose kući te gledaju kao okidač za početak sukoba. Česti, snažni i dugotrajni sukobi imaju negativne

posljedicete štetno djeluju na zdravlje bračnih partnera, smanjuju intimnost u braku te smanjuju bračnu kvalitetu i zadovoljstvo (Čudina Obradović i Obradović, 2006).

5.2.Realizacija bračne kvalitete i bračnog zadovoljstva

Za kvalitetan brak odlučujuće su određene komponente poput profesionalne i društvene aktivnosti partnera, stav prema vlastitoj i partnerovoj neovisnosti, podjela odgovornosti u odgoju djece te raspodjela kućanskih poslova, novca, hobiji partnera, a s time i komunikacija i seksualno ponašanje.

Značajnu ulogu imaju i faktori poput radnog statusa i zaposlenja partnera, socioekonomskog statusa te imaju li parovi djecu i koje dobi ili nemaju. Zaposlene majke te posljedica majčine zaposlenosti na cijelu obitelj dugi su period bile teme istraživanja. Pokazalo se da sama karijera nije toliko važna za kvalitetu braka koliko je bitno suprugovo podržavanje te iste karijere te utjecaj majčine zaposlenosti na cjelokupan odnos s djetetom (Jelušić i Maslić Seršić, 2005; Dobrotić i Laklija, 2009; Booth, van Ours, 2008).

Zadovoljstvo brakom te bračna kvaliteta osim što ovise o socioemocionalnom aspektu ovise i o tome na koji način partneri provode slobodno vrijeme. Provodeći zajednički slobodno vrijeme utječu na zadovoljstvo brakom te se intenzitet ljubavi povećava sa puno više pozitivne komunikacije te iskazivanja naklonosti. Veoma bitnu ulogu ima poznavanje stavova partnera o rodnim ulogama u braku te će se na taj način izbjeći negativna komunikacija oko raspodjele kućanskih poslova i smanjiti negativan utjecaj zaposlenosti na kvalitetu braka. Obrazovanje partnera prediktorno je za stabilnost braka pa će se stoga partneri podjednakog stupnja obrazovanja razvoditi rijede od onih koji se razlikuju u stupnju obrazovanja (Brajša-Žganec i sur., 2014).

Stres tijekom vremena dovodi do manje stabilnosti zadovoljstva brakom, no tranzicija u roditeljstvo je iznimka. To je jedna od varijabla koja kroz vrijeme može rezultirati povećanom stabilnošću i zadovoljstvom ili može rezultirati smanjivanjem bračnog zadovoljstva. Istraživanja pokazuju da je bračno zadovoljstvo veće na početku braka te u kasnijim fazama, a da brakovi postaju stabilniji što duže traju, te shodno tome postaju i manje zadovoljavajući što upućuje na to da su bračno

zadovoljstvo i bračna kvaliteta dva različita pojma. Istraživanja potvrđuju da zadovoljstvo brakom ima najveći utjecaj na stabilnost braka, te isto tako navode da se nezadovoljstvo u braku ne mora nužno odraziti na nestabilnost braka (Čudina Obradović i Obradović, 2006)

6. RAZVOD BRAKA I UZROCI ZA RAZVOD BRAKA

"Kada je zbroj tuge i jada daleko veći od malobrojnih trenutaka zadovoljstva, održavanje veze s moralne se strane ne može više opravdavati" (Lüpkes, 2010, str.18).

Razvodu braka sve do konačnog razdvajanja partnera prethode četiri faze: faza nestanka iluzije o partneru, faza erozije odnosa (emotivni razvod), zatim faza emotivnog te faza fizičkog razdvajanja (Aseltine i Kessler, 1993). Trajanje braka partnera ima veliki utjecaj na doživljaj stresa prilikom razvoda braka, a ta težina stresa zbog razvoda ovisi o brojnim čimbenicima poput tradicije, kulture, trajanju braka, strukturi ličnosti, stupnju izolacije, stupnju neovisnosti partnera, razini psihičke stabilnosti te doživljaju napuštanja. Poteškoće s mentalnim i fizičkim zdravljem navode se kao dugoročne posljedice razvoda koje se u krajnjem stadiju mogu manifestirati i u obliku suicida gdje se dolazi do podatka da suicid izvršavaju jedan od pet razvedenih mškaraca te jedna od tri razvedene žene (Brajša-Žganec i sur., 2014).

U literaturi se najčešće navode tri tipa razvoda braka (Ayoub, Deutsch i Maraganore, 1999):

- **RAZVOD KAO VRSTA POSLOVNOG DOGOVORA** (roditelji ostvaruju jako malo kontakata nakon razvoda i to samo u svrhu najboljeg interesa djeteta bez mnogo emocionalnosti)
- **PRIJATELJSKI RAZVOD** (roditelji ostaju u bliskim i prijateljskim odnosima jer u takvima bolje funkcioniraju, nerijetko uključujući i nove partnere)
- **VISOKOKONFLIKTNI RAZVOD** (roditelji ne uspijevaju riješiti nesuglasice na prijateljski način pa su sukobi snažno izraženi, njihovo se ratovanje širi na djecu i ostatak obitelji te zbog svoje štetnosti ne omogućuje djetetu normalnu prilagodbu na razvod roditelja)

Zakon na temelju kojeg se brak može razvrgnuti različit je u pojedinim zemljama. Neke zemlje su veoma liberalne po pitanju razvoda dok je u drugima zakon veoma strog te ne postoji mogućnost razvoda, kao primjerice na Malti (Eurostat, 2005).

Stopa razvoda u Hrvatskoj je viša u većim i velikim gradovima, a manja u manjim gradovima te isto tako ovisi i o županiji. Najviša stopa je zabilježena u Riječko-senjskoj županiji gdje na 100 sklopljenih brakova ima 31 razvedenih, zatim u Zagrebu gdje na 100 sklopljenih brakova ima 30 razvedenih dok je u Splitsko-dalmatinskoj županiji situacija puno bolja te na 100 sklopljenih brakova ima 12 razvedenih brakova (*Priopćenja*, Državni zavod za statistiku, 2005).

Tablica 1. Sklopljeni i razvedeni brakovi u Republici Hrvatskoj

Izvor: Državni zavod za statistiku, Žene i muškarci u Hrvatskoj 2015.

Obrazloženje tablice: Broj sklopljenih brakova u posljednjih se 60-ak godina smanjio za dvostruko dok se broj razvedenih brakova skoro pa udvostručio u istom vremenskom periodu

SKLOPLJENI I RAZVEDENI BRAKOVI
MARRIAGES AND DIVORCES

	Sklopljeni brakovi <i>Marriages</i>		Razvedeni brakovi <i>Divorces</i>	
	ukupno <i>Total</i>	na 1 000 stanovnika <i>Per 1 000 inhabitants</i>	ukupno <i>Total</i>	na 1 000 sklopljenih <i>Per 1 000 marriages</i>
1950.	37 995	9,9	3 137	83
1960.	36 761	8,9	4 811	131
1970.	37 319	8,5	5 333	143
1980.	33 310	7,3	5 342	160
1990.	27 924	5,8	5 466	196
2000.	22 017	5,0	4 419	201
2005.	22 138	5,0	4 883	221
2010.	21 294	4,8	5 058	238
2013.	19 169	4,5	5 992	313

Posljednjih nekoliko desetljeća razvod roditelja postao je često, u većini slučajeva traumatično, iskustvo za dijete te se mnoga istraživanja zapravo bave koliki je utjecaj razvoda roditelja na pojedino dijete te zašto neka djeca pokazuju odstupanja u većoj, a neka u manjoj mjeri. Te koliko je bitna prilagodba djeteta na novonastalu

situaciju s obzirom na to da razvod roditelja pogađa tri slijedeće generacije (gdje postoje posljedice i kod one djece koja se nisu niti rodila (Amato i Cheadle, 2005).

Razna istraživanja koja su se provodila kroz mnoga desetljeća ustanovila su rizične faktore za razvod braka: odrastanje uz roditelje koji nisu u braku, život u zajednici koja uključuje djecu iz prijašnjih brakova roditelja, drugi ili treći itd. brak roditelja, sklapanje braka u vrlo ranoj tinejdžerskoj dobi, predbračno začeće ili porođaj, nezaposlenost, siromaštvo, niska razina obrazovanja (Teachman, 2002).

Prema Gottmanu (1993b), ljutnja (koja ujedno može biti i izraz osobnosti) je jedan od razarajućih segmenata u odnosu partnera no puno jači elementi su izražavanje prezira, tvrdoglavost, česta obrana i napad te podizanje zida oko sebe. Ono što predstavlja teškoću za održavanje braka odnosi se na preziranje osobe, na emocionalno pokazivanje da onaj drugi više ne zaslužuju niti brigu niti poštovanje, gdje se prezir smatra emocijom potpunog odbijanja, tj. tretiranja druge osobe ne čovjekom.

6.1. Emocionalna prilagodba djetetana razvod roditelja

Odlukom roditelja za rastavom braka, te narušavanjem obiteljskog postojećeg ustroja, djetetov se svijet ruši jer sve ono što mu daje osjećaj pripadanja, odgovornosti, sigurnosti te emotivne temelje, upravo je poljuljano. Za dijete je prebolno i traumatično samo poimanje da su se dvoje ljudi koje on bezuvjetno jednako voli odlučili rastati čak iako je ta rastava sporazumna. 55% ispitanih partnera kaže kako im je najviše snage oduzelo vrijeme prije donošenja odluke o razvodu, dok je 70% ispitanih bilo u strahu da će rastavom svojoj djeci uništiti život (Lüpkes, 2010).

Generalno je poznato da je razvod roditelja jedno od najvažnijih izvora stresa za dijete te jedno od najvećih životnih razočarenja i to ne samo zbog udaljavanja jednog od roditelja (gdje gube osobu od povjerenja) već i zbog same situacije koju djeca procjenjuju opasnom. Psiholozi su najviše proučavali što se događa sa djetetom kada iz njegovog života otiđe otac. Zapravo bavili su se štetom koja nastaje kod djeteta kada njegov život napusti jedan od roditelja te su otkrili kako očevo napuštanje u najranijoj fazi djetinjstva povećava vjerovatnost nastajanja psiholoških problema kod djeteta te da će djeca generalno biti bolje ako u njihov razvoj budu uključena oba

roditelja koja zajednički postavljaju pravila, određuju granice, poštuju osjećaje svoje djece te zajednički koriste autoritet (Warshak, 2008). Sam proces razvoda te period neposredno prije i period poslije veoma su nestabilni periodi popraćeni čestim ispadima roditelja koji uključuju međusobno okrivljavanje kojem djeca vrlo često nazočuju. Iako se djeci ne sviđa ono što čuju i vide, te takve osjećaje često znaju i duboko pohraniti, ona svejedno pokušavaju doznati detalje sukoba svojih roditelja, pokušavaju prikupiti informacije kako bi složili što jasniju sliku nemira koji ih okružuje (Warshak, 2008).

Djeca se osjećaju povrijeđeno kada su ulovljena u unakrsnoj vatri svojih roditelja ili kada su u središtu njihovih bitaka gdje osjećaju neprijateljstvo između njih, te čak i kada samo stoje sastrane i promatraju ih. Zbog toga je veoma važno držati djecu podalje od vatrene linije svojih roditelja kako bi što lakše preživjela njihov razvod. Stručnjaci ovdje govore kako je „ujedinjena fronta“ zlatno pravilo dobrog roditeljstva te da takav pristup rezultira sigurnijom djecom. No isto tako govore kako djeca ponekad trebaju čuti kritiku na račun drugog roditelja kako bi shvatila njezinu konstruktivnost ako je ona primarna radi dobrobiti djeteta (Warshak, 2008).

Ono što djecu najviše povrjeđuje je pokušaj okretanja djeteta protiv drugog roditelja jer na taj način zapravo pokušava otuđiti dijete. Ukratko, želi djetetu isprati mozak tj. želi isprati svaki pozitivan osjećaj koji dijete ima prema drugom roditelju. Stručnjaci takve pokušaje trovanja smatraju jednim od oblika emocionalnog zlostavljanja od kojeg dijete treba zaštititi na vrijeme (Warshak, 2008).

Djeca osjećaju bol jer podjednako žele biti sa oba roditelja te osjećaju kako ta rana neće nikad zacijeliti. Većina razvoda djeluje tjeskobno na djecu jer su roditelji usredotočeni na sebe te iz tog razloga ne štite djecu, ne pokušavaju pronaći metode kako djeci dati odgovore na njihova pitanja, a s time i često zapostavljaju svoje odgovornosti prema njima. Iz tog razloga djeca ulažu veliki napor kako bi vratili nekadašnju obiteljsku ravnotežu te time preuzimaju određene uloge (poput spasitelja majke zbog agresivnog oca ili štićenika majke zbog njene bespomoćnosti). Stalna unutarnja borba pojačava njihov osjećaj nesigurnosti te oni često kolebaju između svijeta kontrole i svijeta poriva. Ako je dijete mlađe posljedice zbog razdvajanja mogu biti veće iz razloga što dijete ne treba zadovoljiti samo svoje fizičke potrebe

nego i emocionalne koje su mu nužne za preživljavanje jer u slučaju njihovog izostanka djeteta može patiti od tjeskobe (Rodriguez, 2007).

Prema nekim starijim istraživanjima dokazano je da su djeca najosjetljivija na razvod između treće i devete godine starosti. Djeca mlađa od 3 godine nisu svjesna opsežnosti situacije te ju ne mogu u potpunosti razumjeti dok starija djeca od 9 godina pa nadalje već imaju kreiranu sliku obitelji te uvid u odnose među roditeljima pa im stoga razvod nije toliko iznenađenje, a reakcije su manje burne. Djeca između treće i devete godine su u najvećoj mjeri pogođena razvodom roditelja te za taj proces okrivljuju sebe, teško podnose krizu te su manje otporna na cjelokupnu situaciju (McLanahan i Sandefur, 1994). Prema novijim istraživanjima prevladava mišljenje da razvod podjednako negativno djeluje na djecu neovisno koje su kronološke dobi (Amato, 2001).

6.2. Učinci razvoda na djeteta

Sam proces razvoda izaziva različite emocije od ljutnje, agresije, tuge, straha, brige, bijesa i mnogih drugih. Jedna od većih briga s kojom se susreću ujedinjeni roditelji jest utjecaj prekida njihovog odnosa na djeteta te razvoj preosjetljivog ponašanja roditelja na bilo koje negativno ponašanje djeteta. Ponašanja djece u periodima koja slijede neposredno nakon rastave neprijateljskog su karaktera te takva ponašanja roditelji mogu očekivati jedan određeni period. Djeca mogu iskazivati tugu, nesigurnost, pokazivati prkos te ratobornost. To je vrijeme kada djeca intenzivno trebaju ljubav i pažnju, kada trebaju najviše roditeljskog strpljenja, suosjećanja i utjehe. Ako je njihovo ponašanje kratkog vijeka te ne postaje kronično nema razloga za zabrinutost niti govora o pravom otuđenju jednog od roditelja (Warshak, 2008).

Ako se sukobi u obitelji rješavaju na dobar i pozitivan način, onda će djeteta bez većih posljedica i trauma podnositi sukobe roditelja. Ponekad sam pozitivan rezultat takve svađe može djetetu poslužiti kao dobar primjer rješavanja sukoba, no ukoliko roditeljske svađe ne završavaju pomirbeno djeteta će neposredno biti izloženo razvijanju nesigurnosti, pojačanim osjećajima tuge, straha i srdžbe te smanjenoj sposobnosti da ovlada negativnim osjećajima, što djetetu može dugoročno naškoditi. No isto tako, kao posljedica sukoba može proizaći djetetova pojačana osjetljivost na

svaki oblik ponašanja kao potencijalni početak novog sukoba što dijete može usmjeriti agresivnom i neprilagođenom ponašanju u svim razvojnim razdobljima (Brajša-Žganec i sur., 2014).

Empirijskom potvrdom da djeca roditelja koji se razvode imaju lošije rezultate u gotovo svim psihosocijalnim prilagodbama te ispitima znanja do tri godine prije i tri godine poslije, nasuprot djece iz cjelovitih skladnih obitelji; Sun i Li (2002) su prikazali utjecaj narušenih obiteljskih odnosa u četiri vremenske točke potvrđujući teoriju da roditeljsko neslaganje te sama dinamika odnosa narušava dječju dobrobit kontinuirano.

Činjenica je da posljedice razvoda roditelja ne utječu na svu djecu jednako pa stoga možemo govoriti o učincima razvoda roditelja na pozitivan psihofizički razvoj djece, te o negativnim utjecajima na razvoj djeteta u obitelji punoj sukoba (Hetherington, 1999). Djeca na razvod reagiraju tugom, ljutnjom, tjeskobom, strahom te manifestiraju različite probleme koji mogu varirati ovisno o dobi djeteta, u mentalnom i fizičkom zdravlju. Većina problema kratkog je vijeka i nestaje nakon određenog vremena no neki se problemi mogu zadržati te protegnuti čak i u odraslu dob (Amato, 2000).

Razvod je najtraumatičnije razdoblje djetetova života te treba uzeti u obzir dob i spol kada govorimo o načinima nošenja sa stresom. Mala djeca najčešće reagiraju psihosomatski, smetnjama pri spavanju ili bolovima u trbuhu dok se školska djeca jako trude da sve učine ispravno, pokušavaju ne griješiti te ne žele nikome pasti na teret pa tako postaju pretjerano prilagodljiva i nerijetko gube dječju narav (Lüpkes, 2010).

Dijete rastavljenih roditelja muči:

- Strah od razdvajanja te zabrinutost za budućnost
- Krivnja i sram zbog nastale situacije
- Osjećaj vlastite vrijednosti zbog dobrih naslijeđenih osobina i osjećaj odgovornosti zbog nastale situacije
- Gnjev, ljutnja i tjeskoba
- Osjećaj nepripadanja i odbačenosti
- Sugestivno razmišljanje da će na kraju opet cijela obitelj biti zajedno

Zlatno pravilo kada i u kojem trenutku djetetu treba reći da se roditelji razvode ne postoji. Što djeca trebaju čuti i koliku količinu informacija trebaju dobiti, prije svega ovisi o dobi djeteta a zatim i o njegovoj znatijelji da razumije trenutačno zbivanje oko sebe. Djeca predškolskog uzrasta su veoma okrenuta svojem „ja“ pa mogu biti sklona okrivljavanju samoga sebe za rastavu roditelja. Veoma je bitno da ono zna da nije krivo, te da se cijela situacija ne događa zbog njega nego zbog samih partnera. U bilo kojem trenutku djetetov će se svijet srušiti te će to za njega predstavljati veoma bolno iskustvo koje može biti popraćeno različitim problemima i poremećajima u ponašanju. Kada obitelj ustraje te se održava svakodnevnim konfliktima koji za dijete predstavljaju opasnost onda je za dijete dugoročno bolje da se njegovi roditelji rastave, iako se to njemu primarno u većini slučajeva ne čini kao dobar ishod. Jedan od dobrih primjera kako djetetu dati do znanja da se roditelji rastaju, a da se pritom ne iznose detalji vezani uz sukobe: "Nismo se više dobro razumjeli, pa se rastajemo kako se ne bismo stalno tako ružno svađali" (Lüpkes, 2010, str.111).

Roditelji u samom procesu razvoda ne bi smjeli raditi slijedeće stvari (Rodriguez, 2007):

- Grditi dijete i kažnjavati ga jer takvim stavom samo pospješuju ponašanje djeteta kao nezaštićeno biće
- Zanimarivati dijete nedostatkom brige, ljubavi, podrške, poticaja te zaštite jer će dijete potaknuti da se još više na različite načine potruži da bude voljeno i prihvaćeno te se ponaša zrelije nego što ono zapravo jest
- Odbacivati pokušaje djeteta za zbližavanjem tijekom razvoda jer je moguće da dijete razvije osjećaj tjeskobe i da se počne ponašati mlađe ili odraslije ovisno o dobi, s time da može traženjem pažnje oboliti i od psihosomatskih bolesti
- Ne trebaju popunjavati prazninu koja je djetetu ostala nakon odsutstva jednog od roditelja, ali mu dati do znanja da može računati na njih
- Ne prekidati dijete kada razgovara o svojim osjećajima, slušati ga te pridavati važnost njegovim osjećajima ne svrstavajući ih u kategorije "dobro ili loše"

Hrvatska je jedna od 11 zemalja u svijetu u kojoj se tjelesno maltretiranje i kažnjavanje djeteta zakonom zabranjuje. U drugim zemljama (moguće i u zemljama gdje je zabranjeno), moguće je kazniti dijete primjenom blagog oblika tjelesnog

kažnjavanja na način da dijete osjeti bol no ne i da mu se nanese ozljeda i to sve u svrhu popravljanja i usmjeravanja djetetova nepoželjnog ponašanja (Straus, 1994).

Istraživanja su pokazala da se financijska situacija majki nakon razvoda znatno pogoršala te se u nekim slučajevima njihov dohodak smanjio čak i do 50% (Amato i Keith, 1991). Isto tako majke su se našle u situaciji u kojoj moraju puno više raditi kako bi mogle uzdržavati svoju djecu, te je stoga njihovo slobodno vrijeme za druženje sa svojom djecom svedeno na minimum. One stoga ne mogu nadzirati svoju djecu i njihovo ponašanje što može dovesti do razvoja različitih problema kod djece iz jednoroditeljskih obitelji. Situacije koje za dijete predstavljaju stres i gubitak poput razvoda roditelja, smrti bliskog člana obitelji, bolesti ili zlostavljanja utječu na djetetovu sigurnost i opće funkcioniranje u već poznatom okruženju. Takve krizne situacije kod djeteta predstavljaju gubitak na koji će dijete reagirati eksternalizacijom, internalizacijom ili će reagirati u oba smjera ponašanja (Čudina Obradović i Obradović, 2006).

Mnoga istraživanja pokazala su da djeca koja pate u obitelji razvedenih roditelja često imaju veoma nestabilnu i lošu sliku o sebi te da imaju niže samopoštovanje za razliku od djece koja žive s oba roditelja (Amato, 2001).

6.3. Djetetove reakcije na razvod roditelja

Reakcije djece na razvod roditelja te njihovo ponašanje koje slijedi prikaz su njihovog prilagođavanja na novu situaciju i nov način života. Djeca mogu reagirati na različite načine s obzirom na jačinu i na trajanje same emocije pa stoga govorimo o tri vrste reakcija: inicijalne reakcije, kratkotrajne reakcije te dugotrajne reakcije (Čudina Obradović i Obradović, 2006).

- **INICIJALNE REAKCIJE** – često su vrlo kratkog trajanja te one podrazumijevaju onaj trenutak kada dijete reagira na vijest da se roditelji razvode. To je trenutak šoka, trenutak zaprepaštenja koji ujedno ovisi i o tome koliko je dijete bilo upućeno u samu prirodu odnosa svojih roditelja te na koji način mu se ovako bitna vijest priopćava

- **KRATKOTRAJNE REAKCIJE** – različite emocionalne reakcije djece koje mogu potrajati čak i do dvije godine nakon razvoda, a poslije toga polako nestaju. One pokazuju djetetovu emocionalnu prilagodbu te način na koji dijete emocije internalizira (depresija) ili eksternalizira (povećano agresivno ponašanje). Starija su istraživanja pokazala da djevojčice na razvod reagiraju depresijom, a dječaci pojačanom agresijom (Guidubaldi, Cleminshaw, Perry Bonie i Lightel, 1985).
- **DUGOTRAJNE REAKCIJE** – oblici ponašanja koje dijete nauči te postanu njegov način življenja, a ujedno mijenjaju i razvojni put

7. STUPNJEVI RAZVOJA DJETETA TIJEKOM RAZVODA

Svako dijete uspinje se razvojnim ljestvama. Ponekad se prenaplo razvijaju i ne prođu ranije faze razvoja. Bijes ponekad može usporiti djetetov razvoj koji je glavna reakcija na razvod roditelja bilo da je usmjeren na jednog ili oba roditelja (ponekad su djeca toliko ljuta da se namjerno isključuju iz svih društvenih, obrazovnih i psiholoških postignuća i aktivnosti), (Wallerstein i Blakeslee, 2006).

Spol također ima važnu ulogu u načinu nošenja sa razvodom roditelja. Niz istraživanja koja je provela Mavis Hetherington sa suradnicima (1978) su pokazala da razvod manje pogađa djevojčice (koje će detaljno analizirati čak i po nekoliko godina očevo napuštanje obiteljskog doma), a dječake više i to zato što većinom djeca ostaju živjeti sa svojim majkama, pa stoga dječacima šteti odsustvo oca kao pravog roditeljskog uzora te modela socijalizacije. Veoma je dugo prevladavalo mišljenje da su dječaci zbog razvoda roditelja emocionalno ranjiviji od djevojčica. Danas se pak smatra da razvod djeluje nepovoljnije na dječake nego na djevojčice, ali isto tako ovisno o njihovoj dobi u vrijeme razvoda roditelja (Amato, 2011). Gubitak kontrole s kojom se djeca susreću kratkog je trajanja, što ona u suštini ne znaju, pa stoga prestravljena promjenama u ponašanju roditelja smatraju da je nastala promjena novo stanje koje će trajati zauvijek (Wallerstein i Blakeslee, 2006). Razvod roditelja za dijete predstavlja srž problema koji bi mogao prekinuti njegov razvojni tok. Mnoga djeca u vrijeme raskida roditelja privremeno zapnu jer ih situacije i sukobi kod kuće umaraju te bole. Kako nisu u stanju pratiti drugu djecu počinju biti nemotivirani i neusredotočeni na igru sa drugom djecom. Kod njih se počinje javljati osjećaj tjeskobe te zabrinutosti za roditeljevu i svoju budućnost (Wallerstein i Blakeslee, 2006). U većini obitelji djetetov zaostatak na sreću je privremen jer dijete obično veoma brzo uhvati ritam (unutar nekoliko tjedana ili mjeseci), no ako on ipak potraje nekoliko mjeseci ili čak godina djeci je za povratak na odgovarajući stupanj razvoja potrebna pomoć sviju. Često može rezultirati ne toleriranjem druge djece na određene količine ljutog ponašanja, te ako takvo ponašanje potraje dijete će biti izolirano. Kako bi se takvo ponašanje izbjeglo roditelji trebaju stalno pratiti ponašanje svoga djeteta kako bi se uvjerali da njegov razvoj ne zaostaje, a ukoliko do toga i dođe trebaju tražiti pomoć te učiniti sve što je u njihovoj moći kako bi pomogli djetetu da prebrodi krizu (Wallerstein i Blakeslee, 2006).

8. PSIHOLOGIJA U DJETINJSTVU

Životi mnogih ljudi popraćeni su razdobljima jakih emocija, beznadne depresije ili tjeskobnih stanja, te takva stanja nazivamo psihopatologijom. Psihopatologija je znanstvena disciplina koja se bavi proučavanjem psihičkih stanja pojedinca u kojima se pojedinac nađe zbog nemogućnosti nošenja sa vlastitim životom. Za razvoj psihopatologije, izuzev izloženosti negativnim emocijama (a isto tako i nedostatku pozitivnih emocija) prediktorna su roditeljska kritiziranja te usmjereno neprijateljstvo (Oatley i Jenkins 2003). U pokušajima objašnjavanja zašto neka djeca postaju delikventna, smatralo se da razvod braka povećava vjerovatnost dječje psihopatologije, gdje je Videon (2002) istraživala kratkoročne utjecaje razvoda na pojavnost depresije i delikventnog ponašanja kod adolescenata te je ustanovila da niži prihodi roditelja, nedostatak komunikacije djeteta s roditeljima, nekooperativno roditeljstvo, slabije psihološko funkcioniranje, gubitak kontakta s roditeljem s kojim ne živi te stalni sukobi, umanjuju dječju dobrobit nakon razvoda.

Velik dio psihopatologije bavi se dugotrajnim i intenzivnim stanjima poput depresivnosti, ljutnje ili anksioznosti kao ekstremima emocionalnog doživljavanja. Takva se stanja pojavljuju u djetinjstvu često koristeći termine poput „smetnje“ ili „poremećaja“, a istraživači su ustvrdili da se javljaju u dva oblika: internalizirani i eksternalizirani poremećaj (Oatley i Jenkins 2003):

- INTERNALIZIRANI POREMEĆAJI -temelje se na emocijama tjeskobe i tuge s namjerom povlačenja u sebe, dvije glavne vrste su depresivnost i anksioznost
- EKSTERNALIZIRANI POREMEĆAJI-manifestiraju se u obliku ljutnje, agresije neprijateljstva, krađe, laganja

Danas je jasno da se eksternalizirani problemi djece pojavljuju i prije nego se roditelji rastave. Za razvoj eksternaliziranih poremećaja pod povećanim su rizikom djeca koja su u djetinjstvu izložena dugotrajnim i ozbiljnim sukobima između roditelja. Roditelji djeci, koja su izložena otvorenom pokazivanju neprijateljstva, prikazuju modele ponašanja pa će tako djeca naučiti da je izražavanje negativnih emocija način na koji mogu izaći sa sukobima te će razvijena ljutnja kod djece dovesti do promjene u ponašanju. Takva djeca, a posebice dječaci pokazuju ljutnju i agresivnost prema svojim roditeljima te prema drugoj djeci (Oatley i Jenkins, 2003).

Boldizar, Perry i Perry (1989) utvrdili su da se djeca s eksternaliziranim poremećajima od svojih vršnjaka (koji nemaju poremećaj) razlikuju po svojim ciljevima u interakciji s drugim osobama te veću važnost pridaju stjecanju kontrole nad drugim djetetom koje im je pomrsilo planove. Casey i Schlosser (1994) navode kako djeca s poremećajima pokazuju slabije razumijevanje svojih emocija od djece bez poremećaja.

Jenkins i Smith (1991) ispitali su 3 aspekta loših bračnih odnosa: učestalost i ozbiljnost svađa, neslaganje u odgoju djeteta te razdoblja tihe napetosti te su došli do zaključka da je dječja psihopatologija povezana s učestalosti te ozbiljnosti svađa roditelja, a da je žestoko i otvoreno svađanje roditelja utjecalo na slabiji nadzor nad djecom i kritičnost prema njima.

Djeca u većini slučajeva ne mogu direktno i verbalno izraziti svoj problem, pa se vrlo često njihov poremećaj manifestira neprilagođenim ponašanjem gdje postoji opasnost da roditelji to isto ponašanje djeteta etiketiraju kao „psihički problem“. Taj problem nakon nekog vremena može nestati ili i dalje postoji, a roditelji smatraju da će ga dijete nakon nekog vremena nadvladati. Kako bi roditelji prepoznali poremećaj u ponašanju djeteta od izuzetne je važnosti poznavanje normalnog tijeka razvoja djeteta (omogućava roditeljima prepoznavanje onih oblika ponašanja koji se smatraju primjerenim za određeno razvojno područje) te uvažavanje različitosti u sazrijevanju (Lebedina Manzoni, 2007).

8.1. Razvoj psihosomatskih bolesti

U žarištu istraživanja psihosomatskih bolesti nalazi se stres koji se manifestira kroz različite događaje i stresore koji proizlaze iz okoline. Emocije su pak, povezane ne samo s psihijatrijskim poremećajima već i s tjelesnim bolestima, a psihosomatska medicina se danas bavi proučavanjem odnosa između emocija i bolesti, te se glavnina njenog proučavanja temelji na zamisli da svaka velika promjena kod djeteta predstavlja izazov psihofizičkom sustavu (Oatley i Jenkins, 2003).

Prema istraživanjima stručnjaka, neke psihosomatske bolesti koje se javljaju kod mlađe djece pogotovo nakon razvoda roditelja, poput bolovi u trbuhu, dišni problemi, astma, upala mozga, kožne bolesti samo su neki od važnih znakova koje

djeca šalju kao poziv u pomoć te se njima služe jer nemaju drugog načina kako bi objasnili što im se događa (Rodriguez, 2007).

8.2. Razvoj psihijatrijskih poremećaja

Epidemiološka istraživanja redovito pokazuju da je psihijatrijski problem roditelja usko povezan s povećanim rizikom nastanka problema kod djeteta, te da djeca vrlo često pokazuju sklonost ka sličnoj vrsti poremećaja koju imaju njihovi roditelji. Povećani rizik od poremećaja kod djeteta također proizlazi (osim od roditelja koji imaju psihijatrijski poremećaj) i iz nepovoljnih genetskih i okolinskih čimbenika. Najučestaliji psihijatrijski poremećaji u djetinjstvu i adolescenciji su eksternaliziran, tj. anksiozni poremećaji (Oatley i Jenkins, 2003). Anksioznost se manifestira kao rezultat disfunkcionalnog načina doživljavanja svijeta koji okružuje dijete. Ranija iskustva te krive interpretacije događaja u kojima dijete sudjeluje, dovode do realizacije svijeta na anksiozan način (Lebedina Manzoni, 2007).

Poremećajima u djetinjstvu, od kojih treba istaknuti agresivnost i ljutnju, najviše su podložni dječaci. Oni tijekom cijelog djetinjstva pokazuju više eksternaliziranih ponašanja nego djevojčice, te je razlika u agresivnosti djevojčica i dječaka vidljiva već u dobi od dvije godine (Oatley i Jenkins, 2003). Goodenough (1931) je utvrdila da se učestali ispadi bijesa naglo smanjuju u drugoj godini života. Za dječake kod kojih je u djetinjstvu prisutna agresivnost postoji opasnost da će u adolescenciji postati delikventi, a u odrasloj dobi zločinci (Oatley i Jenkins, 2003).

„Između 6 i 9% dječje populacije udovoljava kriterijima za poremećaj s prkošenjem i suprotstavljanjem tijekom šestomjesečnog razdoblja. Poremećaji ponašanja su rjeđi-ima ih između 1 i 5% dječje populacije. Anksiozni poremećaj zbog separacije postoji kod 3 do 5% djece, generalizirani anksiozni poremećaj kod 1 do 3 %, a specifične fobije kod 2 do 9 % djece. Depresija i njezin blaži oblik koji se naziva distimijom manje su uobičajeni i postoje kod 1 do 5% djece“ (Oatley i Jenkins, 2003, str. 230).

Na emocionalni razvoj djeteta utječu genetski činitelji, te ujedno neki poremećaji mogu nastati kao posljedica emocionalnog razvoja ličnosti. Za osobine ličnosti možemo reći da obuhvaćaju sposobnost pojedinca da protumači događaje iz svijeta koji ga okružuje te da na osobit način emocionalno reagira na njih bilo tugom zbog gubitka ili strahom od budućih događaja ili napuštanja, a ponekad i ljutnjom na sve

koji su omogućili da se tako osjeća (te ih smatra krivim zbog nastale situacije). Ako se dijete pored svega osjeća ranjeno, jer je izgubilo osjećaj da je voljeno te da vrijedi (te mu se narušava slika o sebi), a nedostatak roditeljske brige ima negativan učinak, u nedostatku socijalne podrške razviti će se depresivni poremećaj (Oatley i Jenkins, 2003).

8.3. Depresivni poremećaj

Depresija se ubraja u najčešće psihičke poremećaje današnjice (javlja se u približno 2% djece) te predstavlja rizični čimbenik za razvoj raznovrsnih psihosomatskih bolesti. Ona je prisutna u svim kulturama te je iskustvo sa kojim se pojedinac može relativno rano susresti u životu (malo tko ju nije osjetio pa makar u najblažem obliku). U etiologiju depresije uključeni su biološki čimbenici, sama ličnost osobe te okolinski faktori. Pretpostavlja se da geni određuju reagiranje osobe depresivnim simptomima u, za njega stresnim situacijama s time da je moguće naslijediti sklonost nižem pragu podnošenja nekih negativnih emocija ili često doživljavanje straha i tuge. U teškoće koje prate depresivnu osobu ubrajaju se tužna depresivna raspoloženja, poremećaj spavanja i apetita, povlačenje iz socijalnih interakcija, bespomoćnost, odbačenost, izgubljenost, uznemirenost, anksioznost, smetnje koncentracije i pamćenja te suicidalne misli. Depresivni poremećaj zahvaća cjelokupan život kako oboljelog pojedinca tako i svih njemu bliskih osoba, te ako se ne liječi, s vremenom se sve više pogoršava i nerijetko fatalno završava (Jakovljević, 2004).

Određeni mehanizmi zaslužni su za pojavu depresije, premda se njeni simptomi javljaju kao reakcija na stresni događaj (mogu se javiti i bez nekog vanjskog uzroka); dječja i adolscentska dob imaju svoje specifičnosti:

- GENSKO NASLIJEĐE - 15-45% iznosi rizik za razvoj depresije kod djeteta čiji roditelj boluje od depresivnog poremećaja
- BIOLOŠKE PROMJENE U MOZGU
- PSIHOSOCIJALNE PROMJENE - poput stresa, psihotraume, razdvajanja
- MANJAK POZITIVNIH POTKREPLJENJA - obiteljsko okruženje u kojem roditelj obezvrijeđuje dijete, ne pokazuje brigu, ljubav, poštovanje
- NARUŠENI OBITELJSKI ODNOSI – nedostatak komunikacije, česti sukobi u obitelji, bračni problemi (razvod roditelja)

- NEDOSTATAK SOCIJALNE PODRŠKE – vršnjaci , škola
- GUBITAK VOLJENE BLISKE OSOBE
- NIZAK SOCIOEKONOMSKI STATUS – smatra se da je siromaštvo glavni uzrok depresije

Na zdrav emocionalni razvoj djeteta utječe roditeljska briga i poštovanje, razvijanje samopouzdanja te samopoštovanja kod djeteta, uvažavanje djetetovih stavova i mišljenja, razvoj socijalnih vještina te efikasni načini rješavanja stresnih situacija.

(<http://djecja-psihijatrija.hr/>)

Depresivni poremećaj kod djeteta često je povezan s velikim fizičkim ili psihičkim opterećenjem te psihičkom traumom koja je nastupila nakon gubitka (odlaska) voljenog objekta ili voljene osobe. Djetetovo će ponašanje veći dio dana biti depresivno ili razdražljivo sa vidljivim i značajnim poteškoćama kako u vršnjačkom tako i u obiteljskom i obrazovnom funkcioniranju. Važnu ulogu u razvoju depresije imaju sukobi među roditeljima, bolest roditelja, razorena disfunkcionalna obitelj te nasilje nad djetetom (Jakovljević, 2004).

Smatra se da će osoba koja je u djetinjstvu izgubila roditelja (osobito majku) kasnije u životu imati depresiju (Brown i Harris, 1978) jer nas gubitak osobe kojoj smo bili privrženi čini ranjivima, a isto tako žene koje su u djetinjstvu bile zanemarivane ili spolno zlostavljane imaju veći rizik za pojavu depresije i tjeskobe u odrasloj dobi (Oatley i Jenkins, 2003).

I dječaci i djevojčice podjednako su skloni pojavi depresije no postoje značajne razlike u njihovom manifestiranju smetnje, gdje se smatra da socijalizacijski i biološki utjecaji imaju određenu ulogu. Pretpostavlja se da roditelji djevojčicama dopuštaju u većoj mjeri iskazivanje tuge i straha nego dječacima, dok se iskazivanje ljutnje smatra prihvatljivije ponašanje kod dječaka nego kod djevojčica (Oatley i Jenkins, 2003).

Već je ranije navedeno da ljudi naslijeđuju sklonosti za pojavu depresije i tjeskobe bilo u blažem obliku ili na kliničkoj razini. Kessler i sur. (1994) su na temelju istraživanja došli do podatka da je učestalost pojave dva najpoznatija emocionalna

poremećaja gotovo dvostruka kod žena nego kod muškaraca, te da kod žena i djevojaka postoji povećani rizik od ranije pojave depresije, dok muškarci češće pate od problema povezanih sa zloupotrebom alkohola i trajnih antisocijalnih ponašanja kao nastavak eksternaliziranih poremećaja u djetinjstvu.

Tretman kojem se podvrgava osoba već u dječjoj dobi razmatra se kao prevencija pojave depresivnosti u odrasloj dobi te ukoliko dijete ne podvrgnemo tretmanu, rizik od pojave je nezaobilazan. Uključi li se dijete u program (uzevši u obzir što ranije postavljanje dijagnoze), veća je vjerojatnost kraćeg i obuhvatnijeg oporavka. Kratkotrajna terapija (različite tretmanske tehnike i terapije) se uglavnom planira unutar dugotrajnog programa praćenja i brige za dijete te osim što treba biti usmjerena na pojedinca, ujedno treba i uključivati osobe iz njegove okoline na koje se ta depresivnost reflektira, poput roditelja, škole (Emslie i Mayes, 1999). Primjenjivanje kombiniranih tretmana obično povećavaju uspješnost terapije te djeluju na povećano samopoštovanje djeteta uključujući vještine suočavanja te kvalitetu odnosa s roditeljima i vršnjacima. Roditelje se kroz različite programe uči kako biti podrška i potpora djetetu u svrhu što efikasnijeg izliječenja. Mnoga dosadašnja istraživanja su pokazala da ne uključenje depresivnog djeteta u tretman liječenja utječe na njegov emocionalni, kognitivni i socijalni razvoj te kvalitetu odnosa sa roditeljima (Lebedina Manzoni, 2007).

Postoje 3 bitne odrednice koje razlikuju poremećaje kod djece i odraslih (Lebedina Manzoni, 2007):

- Roditeljska uloga te obučavanje roditelja kao sastavni element tretmana
- Upotreba igre u terapiji kao glavnog čimbenika dječje ekspresije problema
- Relevantnost i efekti psihoaktivnih lijekova

Kognitivno-bihevioralni program temelji se na modelu samokontrole ublažavajući depresivne simptome kod djece te ih učeći vještinama preveniranja budućih depresivnih epizoda. Djeca pomoću raznih sredstva uče promatrati i bilježiti svoja raspoloženja, uče kako postaviti realan i dostižan cilj te kako se motivirati u njegovom postizanju; uče procijeniti uzroke i posljedice svoga ponašanja te uz razvijanje vještina samokontrole smanjuju rizične faktore za buduće javljanje depresivnosti.

9. ZAKLJUČAK

Svako dijete ima pravo na ljubav, na poštovanje, na kvalitetan život u sadašnjosti. Zajednica (obitelj) u kojoj dijete živi trebala bi mu od samog rođenja omogućiti normalan razvoj u adekvatnom okruženju na svim razinama. Međusobni odnosi partnera unutar obitelji te odnosi dijete-roditelj, imaju veliki utjecaj na cjelokupan razvoj djeteta. Jedan od važnih zadataka roditelja je prenositi djetetu emocionalna iskustva i inzistirati na intenzitetu emocija za razvoj emocionalne kompetencije, jer bez njenog uspostavljanja moguća je pojava agresivnog ponašanja u kasnijoj dobi. Odnosi između bračnih partnera od iznimne su važnosti za djetetovo ostvarenje. Ukoliko je dijete izloženo bračnim sukobima te neslaganjima roditelja njegova dobrobit biti će kontinuirano narušena. Smatra se da izloženost djeteta sukobu ponekad može rezultirati pozitivno jer će naučiti dobar primjer rješavanja sukoba, ukoliko se misli na njegovu dobrobit. Ukoliko se sukobi i konflikti roditelja opetovano ponavljaju te se realiziraju razvodom roditelja, dijete će itekako patiti, te će na različite načine reagirati i razviti određeni oblik ponašanja, razviti poremećaj ili bolest. Reakcija djeteta ovisi o dobi, jer će djeca između treće i devete godine života osjećati krivnju zbog nastale situacije te će se još više truditi i ponašati zrelije nego što zapravo jesu. Postoji mogućnost da mlađa djeca razviju psihosomatske bolesti kao vapaj u pomoć, dok će predškolska djeca reagirati internaliziranim ili eksternaliziranim poremećajima. Na primjeru istraživanja koje je sprovedla Mavis Hetherington (1978) navodi se da razvod roditelja više pogađa dječake zbog nedostatka očeve figure kao uzora i modela socijalizacije nego djevojčice koje će dugi niz godina tražiti i analizirati razloge očeva odlaska. Agresija koja se javlja kod dječaka te depresija kod djevojčica kao posljedica razvoda roditelja samo su neki od poremećaja s kojima se djeca susreću, koji će ukoliko roditelj konstantno ne prati tok razvoja svoga djeteta te ne reagira pravovremeno na određene poremećaje ili probleme u ponašanju u kasnijoj odrasloj fazi onemogućiti razvoj socijalnih vještina te funkcioniranje djeteta kao kompletno biće.

LITERATURA

- Ainsworth, M.D.S., Blehar, M.C., Walters, E., i Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Amato, P. i Keith, B. (1991). Parental divorce and well-being of children: A meta – analysis. *Psychological Bulletin*, 110, 26-46
- Amato, P.R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and Family*, 62, 1269 – 1287
- Amato, P. (2001). Children of divorce in the 1990s: An update of the Amato and Keith (1991) meta-analysis. *Journal of Family Psychology*, 15, 355-370.
- Amato, P.R., Cheadle, J.E. (2005). The long reach of divorce: Divorce and child Well-Being Across Three generations. *Journal of Marriage and Family*, 67, 191-206.
- Amato, P.R., Kane, J.B., James, S.(2011).Reconsidering the "good divorce". *Family Relations*, 60, 511-524
- Aseltine, R.H . Jr., Kessler R.C. (1993). Marital disruption and depression in community Sample , *Journal of Health and Social Behavior*, 34(3), 237 – 251
- Ayoub , C.C., Deutsch, R.M., Maraganora , A. (1999). Emotional distress in children of high-conflict divorces. *Family Court Review*,37 (3), 297 – 315
- Baloban, J. i sur. (2005). *Upotrazi za identitetom : Komparativna studija vrednota – Hrvatska i Europa*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga
- Baloban, S. i Črpić, G. (2000). Spolnost – odnos prema seksualnom ponašanju. *Bogoslovna smotra*, LXX, 395-419.
- Baumeister, R.F., Leary, M.R. (1995) The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117(3), 497 – 529
- Bell, R., Turner, S. i Schwartz, P. (1975). A multivariate analysis of female extramarital coitus. *Journal of Marriage and the Family*, 37, 375-384.

Boldizar, J.P., Perry D.G., i Perry, L.C. (1989). Outcome values and aggression. *Child Development*, 60, 571-579

Booth, A.L., Ours J.C. van (2008). Job satisfaction and family happiness: The part-time work puzzle. *The Economic Journal*, 118(526), 77-99.

Bowlby, J. (1971). *Attachment and loss, vol. 1. Attachment*. London: Hogarth Press (current edition Penguin, 1978).

Bradshaw, J. (1999). *Obitelj: Posve nov način da pronađete sami sebe*. Zagreb: BARKA.

Brajša-Žganec, A., Lopižić, J., Penezić, Z. (2014). *Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Brown, G.W., i Harris, T.O. (1978). *Social origins of depression : A study of psychiatric disorder in women*. London: Tavistock

Burgess, R. i Huston, T. (1979). *Social Exchange in Developing Relationships*. New York: Academic Press.

Carr, A. (1999). *Child and Adolescent Clinical Psychology: A Contextual Approach*. London: Routledge.

Casey, R.J., i Schlosser, S. (1994). Emotional responses to peer praise in children with and without a diagnosed externalizing disorder. *Merrill Palmer Quarterly*, 40, 60-81

Colburn, K.J., Lin, P.L., Moore, M.C. (1992). Gender and divorce experience. *Journal of Divorce and Remarriage*, 17, 87-108

Cummings, E.M., Jennifer S. Cummings, J.S. (2002) Parenting and Attachment. U M.H. Bornstein (ur), *Handbook of parenting*, Volume 5: Practical issues of parenting (2nd ed.) New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

DeGenova, M.K. (2008). *Intimate relationship, marriages & families*. New York: The McGraw-Hill, Inc.

Dobrotić I., Lakija M. (2009). Korelati sukoba obiteljskih i radnih obveza u Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku*, 16(1), 45-63

Čudina Obradović, M. i Obradović J., (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.

Emslie, G.J., Mayes, T.L. (1999). Depression in child and adolescents – a guide to diagnosis and treatment. *CNS Drugs*, 11, 181-189.

Fincham, D. (2003). Marital conflict: Correlates, structure, and context. *Current Directions in Psychology*, 12, 25-28.

Goleman, D. (1997). *Emocionalna inteligencija*. Zagreb: Mozaik knjiga

Goodenough, F.C. (1931). *Anger in young children*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Gottman, J.M. (1993b). The roles of conflict engagement , escalation, and avoidance in marital interaction: A longitudinal view of five types of couples. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 61, 6-15

Guidubaldi, J., Cleminshaw, J., Perry, J., Bonie, K. I Lightel, J. (1985). The role of selected family environment factors in children's postdivorce adjustment. *Family Relations*, 35, 141-151.

Herz, L., Gullone, E. (1999). The relationship between self-esteem and parenting style. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 30, 742 -762

Hetherington, M. E.. Cox, M. i Cox, R. (1978). The aftermath od divorce . U: J.Stevens i M. Matthews (ur). *Mother-Child, Father-Child Relationship*. Washington, DC: NAEYC.

Hetherington, E.M. (1999). *Should we stay together for the sake of the children?* U E.M. Hetherington (ur.), *Coping with divorce, single parenting and remarriage: A risk and resiliency perspective* (str. 93-116). Mahwah, NJ: Erlbaum.

Huić, A.,Kamenov, Ž. (2011). Proaktivno i pasivno ponašanje u intimnim vezama: Uloga regulacijskog fokusa. XX Dani Ramira i Zorana Bujasa, Zagreb, Hrvatska (sažeci str.110)

Jakovljević, M. (2004). *Depresivni poremećaji: Od ranog prepoznavanja do uspješnog liječenja*. Zagreb: Pro Mente d.o.o.

Jelušić, J., Maslić Seršić D. (2005). Obiteljske i radne okolnosti kao prediktori ravnoteže obiteljskog i poslovnog života zaposlenih majki. *Suvremena psihologija*, 8 (1), 23-36

Jenkins, J.M., i Smith, M.A. (1991). Marital disharmony and children's behaviour problems: Aspects of a poor marriage which affect children adversely. *Journal Of Child Psychology and Psychiatry*, 32, 793-810

Kafetsios, K. (2004). Attachment and emotional intelligence abilities across the life course. *Personality and Individual Differences*, 37 (1), 129-145.

Kendall, P.C. (2000). *Childhood disorders*. London: Psychology Press

Kessler, R.C. i dr. (1994). Lifetime and 12-month prevalence of DSM-III-R psychiatric disorders in the United States: Results from the National Comorbidity Survey. *Archives of General Psychiatry*, 51, 8-19.

Laniado, N. (2006). *Kako odgojiti sretno dijete*. Zagreb: Mozaik knjiga.

Lebedina Manzoni, M. (2007). *Psihološke osnove poremećaja u ponašanju*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Letin, S. (2007). *Porodična studija emocionalne inteligencije*. (Neobjavljeni diplomski rad). Filozofski fakultet: Zagreb

Lüpkes, S. (2010). *Napuštam te !. Priručnik za one koji odlaze*. Zagreb: ITP ŠKORPION.

Maccoby, E. E. i Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of the family. Parent-child interaction. U: P. H. Mussen i E.M. Hetherington (ur.). *Handbook of Child Psychology*: Vol. 4, New York: John Wiley..

McLanahan, S. i Sandefur, G. (1994). *Growing up With a Single Parent: What hurts, What Helps*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Miller, L. i Fiskin, S. (1997). On the dynamics of human and reproductive success: Seeking windows on the adapted-for-human-environment interface. U: J. Simpson i D. Kenric (ur.), *Evolutionary Social Psychology* (str.197-235). Mahwah, NY: Lawrence Erlbaum.

- Nelson, C.A., Bosquet, M. (2000). Neurobiology of fetal and infant development: Implications for infant mental health. U C.H. Zeanah, Jr. (Ur.), *Handbook of infant mental health* (str. 37-59). New York: Guilford
- Oatley, K. i Jenkins, M., (1998). *Razumijevanje emocija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Olson, D. i DeFrain, J. (2003). *Marriages and Families: Intimacy, Diversity and Strengths*. New York: McGraw Hill.
- Ornish, D.(1998). *Love and Survival*. New York: Harper Collins.
- Roda, A., Martinez-ingo, D. i Yela, D. (1999). Romantic beliefs and myths in Spain. *Spanish Journal of Psychology* , 2, 64-73.
- Rodriguez, N. (2007). Djeca u vrtlogu razvoda. *Zaštitite dijete od negativnih posljedica razdvajanja*. Rijeka: DUŠEVIĆ I KRŠOVNIK d.o.o.
- Salovey, P., Mayer, J.D. (1990). Emotional intelligence. *Imagination, Cognition and Personality*, 9(3), 185-211
- Salovey, P., Mayer, J.D. i Caruso, D. (2000). The positive psychology of emotional intelligence. U C.R. Snyder, S.J.Lopez (Ur.), *The handbook of positive psychology* (str. 1-31). New York: Oxford University Press.
- Straus, M. A. (1994). *Beating the Devil Out of Them: Corporal Punishment in American Families*. New York: Lexington Books.
- Sun, Y i Li, Y (2002). Children's well-being during parents' marital disruption process: A pooled time-series analysis. *Journal of Marriage and family* , 64, 472-488.
- Teachman, J.D. (2002). Stability across cohorts in divorce risk factors. *Demography*, 39(2),331-351
- Thompson, R. A. (1998). Emotional competence and the development of self. *Psychological Inquiry*, 9 , 308 – 309
- Videon, T. M. (2002) The effects of parent adolescent relationship and parental separation on adolescent well being. *Journal of Marriage and Family*, 64, 489 - 503

Vučenović, D. (2009). *Emocionalna inteligencija, stilovi roditeljskog odgoja i depresivnost kod adolescenata*. (Neobjavljeni magistarski rad). Filozofski fakultet; Zagreb

Vulić Prtorić, A. (2002). Obiteljske interakcije i psihopatološki simptomi u djece i adolescenata. *Suvremena psihologija*, 5, 31-51

Wallerstein, J. S. i Blakeslee, S. (2006). *A što s djecom? Odgoj djece prije, za vrijeme i nakon razvoda*. Zagreb: Planetopija.

Warshak, R.A. (2008). *Otrov razvoda. Zaštita veze između roditelja i djeteta od osvetoljubivog bivšeg partnera*. Zagreb: Algoritam.

MREŽNE STRANICE

Državni zavod za statistiku, <http://www.dzs.hr/>, preuzeto dana 10.12.2015.

European Statistics, EUROSTAT, <http://ec.europa.eu/eurostat/>, preuzeto dana 11.12.2015.

Psihijatrijska bolnica za djecu i mladež, <http://djecja-psihiatrija.hr/>, preuzeto dana 09.12.2015.

POPIS TABLICA I SLIKA

Slika 1. Izvor: www.pixabay.com

Slika 2. Izvor: www.womensday.com

Tablica 1. Sklopljeni i razvedeni brakovi u Republici Hrvatskoj, Žene i muškarci u Hrvatskoj 2015.

